

Handlingsplan för äldrevänlig stad

Innehåll

1. Inledning	2
Stockholm ska vara en äldrevänlig stad	3
Syfte och uppföljning	3
Handlingsplanens disposition.....	5
2. Perspektiv som ska vägleda genomförandet.....	5
3. Den demografiska utvecklingen	7
4. Fem utvecklingsområden	15
1. Delaktighet och inflytande	15
2. Samverkan och partnerskap	16
3. Social inkludering	17
4. Bostäder och stadsmiljö.....	22
5. Kommunikation och information	30

1. Inledning

Stockholms stad är sedan 2016 medlem i Världshälsoorganisationens (WHO) nätverk *Age-friendly cities and communities*. Staden har därigenom åtagit sig att följa den modell som WHO tagit fram för hur ett utvecklingsarbete för äldrevänliga städer bör bedrivas. Enligt modellen behöver det finnas etablerade fora, som säkerställer att äldre är delaktiga och har inflytande över vad som ska utmärka utvecklingsarbetet. Arbetet ska utgå ifrån en baslinjemätning, och med den som utgångspunkt upprättas och genomförs en treårig handlingsplan som ska kunna följas upp med lämpliga indikatorer.

WHO:s initiativ att etablera ett nätverk för att främja städers arbete med att vara äldrevänliga, ska förstås mot bakgrund av att alla världens länder har en befolkning som åldras, om än från olika utgångspunkter. I flertalet länder med god och tillfredsställande levnadsstandard prognosticeras den åldrande befolkningen öka betydligt. Det har sin förklaring i de förbättrade levnadsvillkoren som kommer alltfler till del. WHO menar därför att det finns goda skäl för länder och städer att redan i dag vidta åtgärder som reflekterar den demografiska utvecklingen och tillgodoser den åldrande befolkningens behov.

WHO har mot denna bakgrund tagit fram en global strategi. Ett arbete för en äldrevänlig stad handlar om att säkerställa en tillgänglig och inkluderande stadsmiljö som främjar ett aktivt och självständigt liv. Åldrandet ska ses som en livslång process, som formas av flera faktorer. Därutöver framhålls att ansatsen behöver vara både långsiktig och hållbar, samt utgå från att äldre är en grupp med varierande behov och förutsättningar. Därtill ska arbetet utmärkas av att äldre är delaktiga och har inflytande. WHO menar att följande områden har betydelse för städers möjligheter att vara äldrevänliga: Bostäder, social delaktighet, respekt och social inkludering, ta tillvara äldre som resurs, kommunikation och information, samhällsstöd och service, utomhusmiljöer och byggnader samt transport.¹

Staden har kommit en bit på väg i arbetet med att följa WHO:s modell. Kommunstyrelsens pensionärsråd och stadsdelsnämndernas pensionärsråd är etablerade fora. Råden har varit delaktiga i äldrenämndens arbete med att ta fram en strategi som speglar utvecklingsbehov i staden. Strategin är ett viktigt underlag till denna

handlingsplan.² Dessutom har Äldrecentrum på uppdrag av Stockholms stad tagit fram en baslinjemätning, som reflekterar äldre personers synpunkter på hur staden kan bli mer äldrevänlig samt äldre personers förutsättningar att leva ett självständigt och aktivt liv.³ Det sagda innebär att det som återstår för att staden ska leva upp till WHO:s modell för hur ett utvecklingsarbete ska bedrivas, är att ta fram och genomföra en handlingsplan.

Stockholm ska vara en äldrevänlig stad

Handlingsplan för äldrevänlig stad har tagits fram under 2020, ett år som präglats av coronapandemin. Pandemin visar på samhällets sårbarhet och flertalet äldre har drabbats särskilt. Det är därför än viktigare att de långsiktiga målsättningarna om att Stockholm är en attraktiv stad att bo och verka i kvarstår, och viktiga ledord för samtliga nämnders och bolagsstyrelsers arbete för en äldrevänlig stad. Det är i linje med stadens långsiktiga vision enligt *Vision 2040 – Möjligheternas Stockholm*. Av den framgår att Stockholms stad ska vara tillgänglig för alla samt att äldre ska ha en tillvaro som präglas av trygghet, värdighet och självbestämmande. Ingen äldre är ofrivilligt ensam eller socialt isolerad. Av visionen framgår också att äldres behov ska finnas med i hela samhällsplaneringen och behovet av bostäder samt vård- och omsorgsboenden möts av ett brett utbud.

Arbetet för en äldrevänlig stad ska också bidra till att staden är ledande i genomförandet av de globala målen för hållbar utveckling, enligt Agenda 2030. Genomförandet behöver ta sikte på att de globala målen är integrerade och odelbara samt att flera av målen är beroende och direkt kopplade till varandra. Det innebär att ett strategiskt arbete som ger framgång för ett av målen ger positiva effekter på andra mål. Ett utvecklingsarbete i enlighet med denna plan, bidrar i synnerhet till att nå agendans mål 5 jämställdhet, mål 10 minskad ojämlikhet, mål 11 hållbara städer och samhällen samt mål 16 fredliga och inkluderande samhällen. Därigenom bidrar genomförandet av handlingsplanen till arbetssätt som balanserar och förenar social, ekonomiska och miljömässig hållbarhet. Genomförandet stärker stadens möjligheter att hålla hög kvalitet, vara resurseffektiv och relevant för dem som verksamheterna är till för.

Syfte och uppföljning

Syftet med handlingsplan för äldrevänlig stad är att ange riktningen för arbetet. Åtgärderna i handlingsplanen är formulerade på ett

²Stockholms stad (2017) *Strategi för en äldrevänlig stad, underlag till program*.

³Äldrecentrum (2020) *Stockholm – Äldrevänlig stad. Baslinjemätning 2019*.

övergripande sätt, och tydliggör stadens ambitioner. Handlingsplanen ger därmed utrymme för flexibilitet och innovation i genomförandet.

Handlingsplan för äldrevänlig stad gäller i tre år, och är beslutad av kommunfullmäktige. Handlingsplanen ska bidra till att stadens verksamheter har en gemensam målbild om att alla människor i Stockholms stad har goda möjligheter att vidhålla en god hälsa och tillgänglighet till samhället, känna välbefinnande samt möjlighet att bidra till samhället.

Kommunfullmäktige fastställer årligen budget för Stockholms stad. Budgeten är överordnad och styrande för stadens alla verksamheter. Utifrån de mål som kommunfullmäktige fastställer i budgeten finns kompletterande styrdokument. De ger förslag på aktiviteter och indikatorer samt metoder för hur målen kan nås.

Denna handlingsplan är stadsövergripande och berör samtliga nämnder och bolagsstyrelser. Arbetet med äldrevänlig stad är således tvärssektoriellt och låter sig inte sorteras in i någon enskild nämnds eller bolagsstyrelses verksamhet. Det innebär att samtliga nämnder och bolagsstyrelser ska identifiera hur de når måluppfyllelse och hur de kan samverka internt och externt i syfte att nå målsättningen om att i dag och framöver vara en äldrevänlig stad. Löpande i handlingsplanen identifieras nämnder och bolagsstyrelser, som har en särskild roll i förhållande till måluppfyllelse.

Planen utgår från WHO:s strategi och handlingsplan,⁴ *Strategi för äldrevänlig stad* som är beslutad av kommunfullmäktige samt den baslinjemätning som äldrecentrum tog fram 2019. Dessa dokument har tjänat som underlag för flertalet nämnders och bolagsstyrelser analys om vad som görs samt vad som kan utvecklas. Handlingsplanen innehåller fem utvecklingsområden som utgår från WHO:s modell och som anpassats till stadens förutsättningar. De fem områdena är särskilt angelägna att prioritera och ska integreras i den ordinarie styrningen av verksamheten. På så sätt ska denna handlingsplan bidra till att staden åstadkommer en ambitionshöjning i utfall och resultat gällande möjligheten att stärka och utveckla Stockholm som äldrevänlig stad.

Handlingsplanen är integrerad i stadens överordnade system för ledning och uppföljning av all verksamhet och ekonomi, ILS. Det innebär att nämnder och bolagsstyrelser i sina verksamhetsplaner ska redovisa hur de avser att bidra till att staden når dessa mål, och i sin uppföljning av mål och indikatorer ska de också redovisa hur utvecklingsarbetet fortskrider.

Kommunstyrelsen ansvarar för att följa upp handlingsplanen. Kommunstyrelsens äldreombudsman ska i linje med den instruktion som kommunfullmäktige beslutat om, vara ett stöd för nämndernas och bolagsstyrelsernas möjlighet att arbeta i enlighet med denna plan. Äldreombudsmannens rapport, som vartannat år ska lämnas in till kommunfullmäktige, är en viktig del av uppföljningen av utvecklingsarbetet.⁵ I samband med beslut om vad som ska ta vid när denna handlingsplan löper ut, ska det genomföras en ny baslinjemätning för att följa upp och utveckla stadens arbete.

Handlingsplanens disposition

Handlingsplanen består av fyra delar. Den första delen beskriver syftet med handlingsplanen, och hur den ska följas upp. Den andra delen beskriver perspektiv som ska vägleda genomförandet. Det följs av en tredje del som beskriver den demografiska utvecklingen som nämnder och bolagsstyrelser behöver förhålla sig till och följa i arbetet med att identifiera relevanta åtgärder. Den fjärde delen innehåller fem utvecklingsområden, som nämnder och bolagsstyrelser ska arbeta med, för att nå måluppfyllelse.

2. Perspektiv som ska vägleda genomförandet

Det finns tre perspektiv som är särskilt viktiga att beakta i genomförandet av handlingsplanen. Perspektiven bidrar till att stärka stadens arbete med inkluderande och långsiktigt hållbara arbetssätt samt att tillgodose stockholmarnas mänskliga rättigheter. Perspektiven är i linje med den värdegrund som gäller för äldreomsorgen i Stockholms stad. Äldreomsorgen ska präglas av kvalitet, värdigt bemötande och valfrihet, där det egna inflytandet över insatser och valmöjligheter ska stärkas. Utformningen av det stöd som ges ska inriktas på att äldre personer får leva ett värdigt liv och känna välbefinnande, trygghet och meningsfullhet.

I stadens arbete med tillgänglighet och full delaktighet på jämlika villkor ska stadens nämnder och bolagsstyrelser använda ett ***funktionshindersperspektiv***, i enlighet med *Program för*

tillgänglighet och delaktighet för personer med funktionsnedsättning 2018 – 2023. Principen om universell utformning är en del av perspektivet. Övriga delar handlar om att åtgärda befintliga brister i tillgänglighet, individuella stöd och lösningar samt förebygga och motverka diskriminering.

Universell utformning handlar om att från start utforma och planera samhället så att inte någon invånare utesluts. Att från början titta på olika perspektiv som påverkar hur det är möjligt att använda staden, bidrar till att planeringen tillgodoser ett brett spektrum av behov och förutsättningar.⁶ Det handlar i praktiken om att både se till olika åldrar, men också till kön och funktionalitet.

Principen bidrar till att man undviker att skapa otillgänglighet och behov av anpassningar i efterhand. På så sätt har universell utformning långsiktigt positiva effekter på samhällsekonomin. Att integrera universell utformning bidrar till ett strategiskt och framtidsinriktat tillgänglighetsarbete.

Att genomgående pröva planering och utformning av ny verksamhet utifrån om dessa kan anses uppfylla kraven på universell utformning är central för stadens möjligheter att vara en äldrevänlig stad. Genom att stämma av att insatser svarar upp mot de utgångspunkter som gäller för universell utformning säkras verksamhetens tillgänglighet. Följden blir att Stockholms stad blir mer tillgängligt och att onödiga ändringar och anpassningar i hög grad kan undvikas.

Diskrimineringsperspektivet, och då i synnerhet ett aktivt förhållningssätt som motverkar ***ålderism***, är också ett viktigt perspektiv. WHO menar att ålderism är ett hinder som påverkar hälsosamt åldrande.⁷ Med ålderism avses fördomar eller stereotypa föreställningar för en människas ålder. Stereotypa föreställningar av äldre kan komma till uttryck i överdrivet negativa bilder med betoning på den skröpliga ålderdomen, eller överdrivet positiva, det synnerligen aktiva åldrandet. WHO betonar att ålderism motverkas om det finns ett erkännande för och ett arbete som möter den stora variationen av levnadsvillkor och erfarenheter som äldre har. Ett sådant arbete behöver också aktivt identifiera missförhållanden eller hinder som i synnerhet påverkar äldres levnadsförhållanden.

⁶ SOU 2019:23, Styrkraft i funktionshinderpolitiken, sid 97 ff.

⁷ <https://www.who.int/ageing/ageism/campaign/en/>

Utvecklingsarbetet ska främja rättigheter och möjlighet för personer oavsett kön, könsöverskridande identitet eller uttryck, etnisk tillhörighet, religion eller annan trosuppfattningen, funktionsnedsättning, sexuell läggning och ålder. Arbetet behöver ta sin utgångspunkt i att olikheter är det gemensamma för äldre och att spännvidden inom gruppen äldre är betydande.

Jämställdhetsperspektivet är också centralt för stadens möjlighet att vara äldrevänlig och ska ta sin utgångspunkt i *Program för ett jämställt Stockholm 2018 -2022*. Programmet slår fast att jämställdhetsarbetet ska bidra till de nationella jämställdhetspolitiska målen. Jämställdhetsarbetet ska sträva efter en jämn könsfördelning samt uppmärksamma om det finns attityder och normer som påverkar kvinnors och mäns levnadsvillkor.

Jämställdhetsintegrering är den huvudsakliga strategin för att uppnå jämställdhet i staden. Jämställdhetsintegrering innebär att ett jämställdhetsperspektiv ska vara en naturlig del i all verksamhet. För att nå målet om äldrevänlig stad är det därför angeläget att kontinuerligt synliggöra och analysera vilka konsekvenser förslag eller aktiviteter får för kvinnor respektive män, samt att utifrån analysen utveckla ändamålsenliga åtgärder.

3. Den demografiska utvecklingen

Följande avsnitt presenterar en översiktlig sammanställning av prognoser avseende den demografiska utvecklingen i Stockholms stad. Den demografiska utvecklingen är viktig för nämnderna och bolagsstyrelserna att förhålla sig till, och då med syftet att med god framförhållning kunna identifiera åtgärder som reflekterar den demografiska utvecklingen.

Medellivslängden ökar

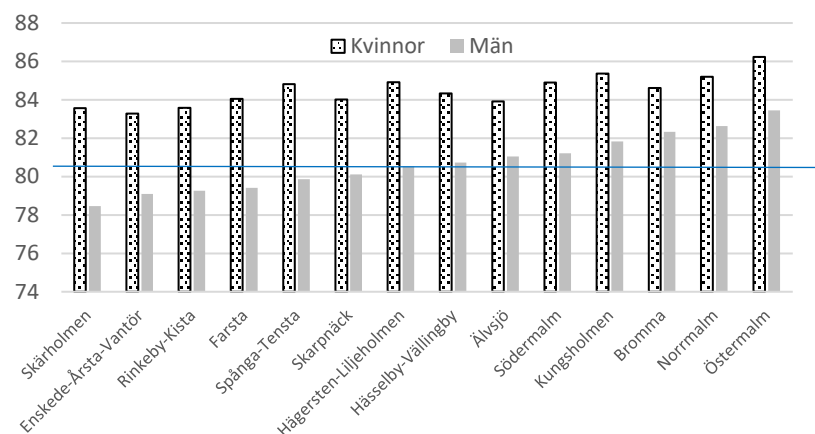
Medellivslängden är relaterad till de livsbetingelser vi lever under och den har ökat både i Sverige och i Stockholms stad nästintill oavbrutet sedan 1860-talet. En åldrande befolkning är en positiv utveckling, som speglar de förbättringar i levnadsvillkoren som skett under den senaste hundraårsperioden.

Kvinnor i Sverige har en generellt en högre medellivslängd än män, så även i Stockholm. I Stockholm har dock skillnaderna mellan könen minskat. År 2019 var medellivslängden för kvinnor i Stockholms stad 84,6 år, en ökning med åtta år sedan 1970. Männens medellivslängd har under samma period ökat med elva år och var 80,8 år 2019. Pandemin under år 2020 har bidragit till att

påverka medellivslängden som preliminärt beräknas minska i Stockholms län för båda könen sammantaget med 1,2 år från 83,7 år till 82,5 år.⁸

Medellivslängden har de senaste åren varit fem år högre för eftergymnasialt utbildade, jämfört dem som har högst grundskoleutbildning.⁹ Personer med högre utbildning lever alltså längre än, personer med kort utbildning. Utbildningsnivån speglar i stor utsträckning de socioekonomiska levnadsvillkoren. Det reflekteras i att medellivslängden är högst på Östermalm, där kvinnorna i genomsnitt lever 86,2 år och männen 83,4 år. Lägst är medellivslängden i Skärholmen där kvinnorna i genomsnitt lever 83,6 år och männen 78,5 år.

Figur 1. Medellivslängd i Stockholms stad efter stadsdelsnämndsområde och kön 2017

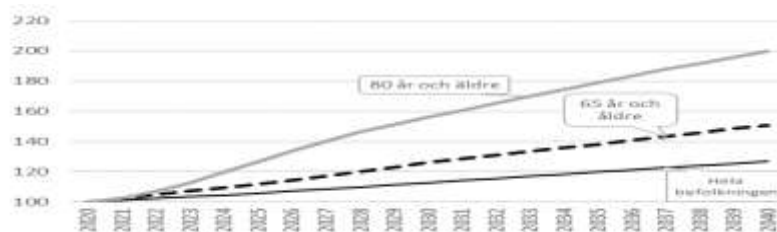

Av stadens befolkning år 2020 är cirka 15 procent 65 år eller äldre. Av dessa är ca 35 000 invånare 80 år eller äldre och är en grupp som växer snabbt i antal. Om fem år kommer andelen invånare som är 80 år eller äldre att ha ökat med 25 procent – motsvarande cirka 10 000 invånare - och till år 2040 beräknas antalet invånare som är 80 år och äldre att ha fördubblas till drygt 70 000.

⁸ SCB (2020) *Demografiska rapporter 2020:4, Prognos om avlidna och medellivslängd 2020*.

⁹ SCB (2018) *Medellivslängden ökar mest för högutbildade*, Statistiknyhet från SCB 2018-10-09.

Figur 2. Befolkningsutveckling i hela befolkningen och bland äldre i Stockholms stad, index där år 2020=100

I hela riket förväntas kvinnors medellivslängd öka till 89 år och männens till 87 år till år 2060. Nittio år eller mer kan då vara en vanlig dödsålder.¹⁰ Det här bygger på en prognos om antaganden om mer hälsosamma levnadsvanor och fortsatt medicinsk utveckling.

Den ökande medellivslängden ger fler förhållandevis friska levnadsår. År i slutet av livet, då den äldre personen är i behov av hjälp av andra för att klara sin vardag, bedöms förskjutas högre upp i åren. I äldreforskningen kommer detta till uttryck på följande sätt. Livet efter 65 år delas upp i en tredje och en fjärde ålder, där den tredje beskrivs som relativt friska år och vanligen pågår fram till 80–85 års ålder, därefter följer den fjärde åldern som innebär att funktionsnedsättningar och fler sjukdomar kan förekomma. I den fjärde åldern blir i stort sett samtliga i sinom tid beroende av vård och omsorg.¹¹

Personer med funktionsnedsättningar har generellt sett en kortare medellivslängd än befolkningen i övrigt. Graden av funktionsnedsättning har dock betydelse. Det finns skattningar om att exempelvis personer med svåra intellektuella funktionsnedsättningar har en medellivslängd på omkring 60 år. Det kan förstås mot bakgrund av att hos en del startar åldrandet tidigare än normalt, det gäller främst personer med Downs syndrom. Syn- och hörselnedsättning ökar markant med stigande ålder. En del kan ha nedsatt immunförsvar och bli extra utsatta för infektioner.¹²

Inkomster

Invånarnas disponibla inkomster följer en livscykelkurva, som knyter an till hur deltagandet på arbetsmarknaden ser ut. I unga år är inkomsterna i stort sett obefintliga för att sedan öka i takt med en

¹⁰ SCB (2018) *Medellivslängden ökar mest för högutbildade*, Statistiknyhet från SCB 2018-10-09.

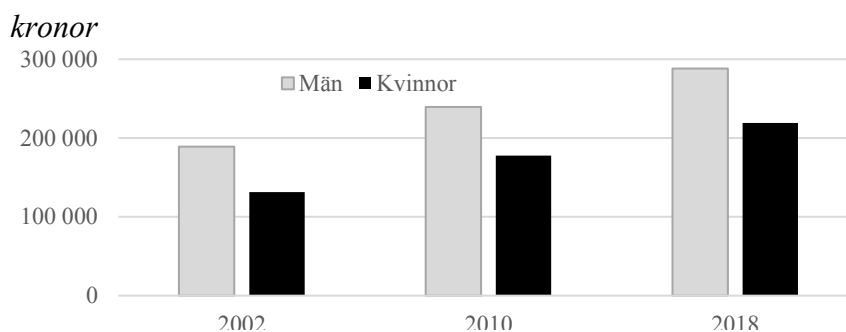
¹¹ SWECO (2019) *Äldreomsorgsprognos*.

¹² <https://aldreicentrum.se/teman/aldras-med-diagnos/att-bli-aldre-med-intellektuell-funktionsnedsattning/>

etablering på arbetsmarknaden. När övergången till pensionen tar vid minskar inkomsterna igen och nedgången varierar mellan olika grupper beroende på bland annat yrke och kön. Inkomstsituationen hänger också samman med familjesituationen. Äldre personer erfar ofta ett markant trappsteg nedåt i inkomstnivå och levnadsstandard vid pensionstillfället. Inkomstnivån kan också påverkas påtagligt när en eventuell partner avlider.

Inkomsterna för personer som är 65 år och äldre har ökat över tiden, men kvinnors inkomster är dock fortfarande påtagligt lägre än männens.

Figur 3. Kvinnors och mäns medianinkomst i gruppen 65 år och äldre i Stockholms stad

Inkomstfördelningen mellan kvinnor och män har sin grund i att kvinnor har ett lägre deltagande i arbetslivet jämfört med männen och att kvinnor historiskt haft lägre löner än män. Till bilden hör även att när de kvinnor och män som i dag är pensionärer var unga såg arbetsmarknaden annorlunda ut. I början av 1970-talet stod cirka 40 procent av kvinnorna i åldrarna 20–64 år utanför arbetskraften, för män var andelen ungefär 10 procent. Dessa skillnader har minskat sedan dess, men påverkar alltså inkomsterna för dagens pensionärer.

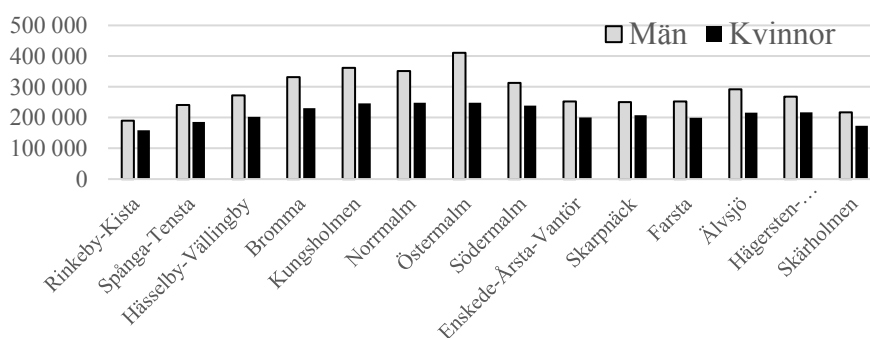
En positiv utveckling är att kvinnors andel av männens inkomster har ökat de senaste decennierna och det gäller i synnerhet för pensionärer. Men, det är fortfarande ett stort gap mellan äldre kvinnors och mäns inkomster. I synnerhet ensamstående kvinnor har oftare en lägre ekonomisk standard än sammanboende och män. Det gäller också äldre kvinnor som generellt har en lägre andel av mäns inkomst än vad som gäller för kvinnor i förvärvsarbetande åldrar.

Figur 4. Kvinnors medianinkomst som andel av mäns medianinkomst (%)

	2002	2010	2018
20-64 år	85 %	87 %	88 %
65 år+	69 %	74 %	76 %

Det finns också skillnader mellan kvinnors och mäns inkomster, beroende på var i staden man bor. Kvinnors inkomster är generellt högre i innerstaden, jämfört med kvinnor boende i övriga delar av staden. Kvinnors andel av männens inkomster är samtidigt lägre i innerstaden, dvs. det är en mera ojämlik inkomstfördelning i innerstaden än i övriga staden, om än på en högre inkomstnivå.

Figur 5. Medianinkomst för kvinnors och män som är 65 år och äldre, kronor år 2018

Ett minskat omsorgstagande

I Stockholms stad har cirka 20 procent av de äldre insatser från äldreomsorgen och en betydande del av de som får omsorg är kvinnor. Äldreomsorgen upptar närmare 15 procent av stadens totala budget, vilket är den tredje största utgiftsposten efter förskola och skola.

Forskning visar att närmare 70 procent av all omsorg för äldre som bor hemma utförs av familjemedlemmar, släktingar eller andra närstående samt att kvinnor lägger betydligt mer tid på anhörigomsorg.¹³

Även om antalet äldre ökar finns det flera faktorer som pekar på att behovet av omsorg inte kommer att öka i motsvarande takt. Antalet omsorgskrävande år kan däremot vara desamma. Faktorer som påverkar omsorgsbehoven är hälsoförbättringar hos de äldre liksom

medicinsk och teknisk utveckling som i allt högre grad underlättar vid funktionsnedsättningar. Det påverkas också av befolkningens ökande utbildningsnivå samt att sammanboendet ökar, exempelvis har par ofta mindre omsorg än ensamboende. Det är framför allt utvecklingen av äldres kognitiva hälsa som bedöms som avgörande för prognostiseringen av behoven av omsorg. Särskilt sårbara grupper är äldre som både är ensamboende och barnlösa.¹⁴

Att åldras med funktionsnedsättningar kan vara förenat med flera svårigheter och påverka förutsättningarna att klara sin vardag. Personer med funktionsnedsättningar har en sämre hälsa än genomsnittet, något som påverkar förutsättningarna att åldras. Kvinnor med funktionsnedsättningar skattar sin hälsa allra sämst, och har i flera avseenden sämre möjligheter att få sina rättigheter tillgodosedda. Vad detta innebär under åldrandet och vilka krav det kan ställa på stadens verksamheter är angeläget att följa och utveckla så att gruppens behov tillgodoses.

Bostadsförsörjningen framöver

Den demografiska utvecklingen med ökad andel äldre påverkar bedömningen om hur många bostäder som behöver tillkomma samt frågor om tillgänglighet, något som är avgörande för äldres möjligheter att vara självständiga och ha en god livskvalitet. Dessutom, mot bakgrund av antaganden om ett minskat omsorgstaganden, kommer den demografiska utvecklingen med ett ökande antal äldre personer i befolkningen inte att innebära en motsvarande ökning av behov av platser i vård- och omsorgsboende. Däremot kommer antal äldre som är i behov av vård- och omsorgsboende att öka i och med att antalet personer över 80 år kommer öka påtagligt på sikt.

Varje år tar staden fram en äldreboendeplan för det långsiktiga behovet av vård- och omsorgsboenden. I planen ingår en prognos av omfattningen av nybyggnation fram till 2040. Boendeplanen innehåller förslag på åtgärder för att tillgodose behovet av vård- och omsorgsboende samt seniorbostäder. Markanvisningar görs för att säkerställa behovet av bostäder för äldre, såväl vård- och omsorgsboende som seniorbostäder.

Med nuvarande planering har staden ett överskott av platser i vård- och omsorgsboende fram till år 2029. Fram till 2040 beräknas en ökning med drygt 2 600 personer, eller 47 procent. Vid slutet av

planperioden beräknas cirka 8 150 personer vara i behov av vård- och omsorgsboende jämfört med ca 5 500 idag.

Planeringsinriktningen i äldreboendeplanen är att hälften av platserna i vård- och omsorgsboendena ska ha kommunalt huvudmannskap och hälften ska vara i privat regi. Planeringsinriktning innebär en utbyggnad om cirka 970 nya kommunala platser i vård- och omsorgsboende fram till 2040, vilket motsvarar cirka tolv nya kommunala vård- och omsorgsboenden. Privat nybyggnation förutsätts bidra med cirka 1 880 platser, vilket motsvarar cirka 26 nya privata boenden.

Stadens budget 2021 konstaterar att det är angeläget med en fortsatt utveckling av seniorbostäder för att skjuta upp behovet av servicehus eller vård- och omsorgsboende. Tillgängliga bostäder med ett socialt innehåll är en viktig byggsten i arbetet för att fler äldre ska kunna lägga till friskår och inte bara livsår. Därför höjs ambitionen för stadens mål till 3 600 – 4 200 nya seniorbostäder till 2040. Det allmännyttiga bostadsbolaget Micasas planerade utbyggnad av seniorbostäder omfattar cirka 1 500 lägenheter. Av dem planeras cirka 500 genom omställning i befintliga fastigheter, framför allt före detta servicehus. För att uppfylla målet behöver resterande antal lägenheter tillkomma hos privata aktörer eller övriga allmännyttiga bolag i staden.

En viktig utgångspunkt är att, parallellt med boendeplaneringen, ha strategier för att utveckla äldreomsorgens insatser i det ordinarie boendet med fokus på förebyggande arbete. Detta med målsättning att fördröja, eller i vissa fall undvika, behov av vård- och omsorgsboende. Även ett ökat antal seniorlägenheter kan sannolikt minska behovet av vård- och omsorgsboende. Detta förutsätter att stadens seniorlägenheter som boendeform svarar upp mot efterfrågade behov vad gäller tillgänglighet. Även stadens arbete med bostadsanpassning möjliggör för äldre att bo kvar längre i sina bostäder.

Boenden med olika inriktningar

Inom staden finns ett servicehus med finsk inriktning, ett seniorboende med hbtq-inriktning samt ett seniorboende för personer som är döva. Det finns ett antal vård- och omsorgsboenden inom stadens valfrihetssystem med inriktning mot språk eller kultur. De riktar sig till äldre som talar finska, arabiska, persiska, spanska eller har en judisk bakgrund. Samtliga drivs av privata utförare.

Nationella minoriteter

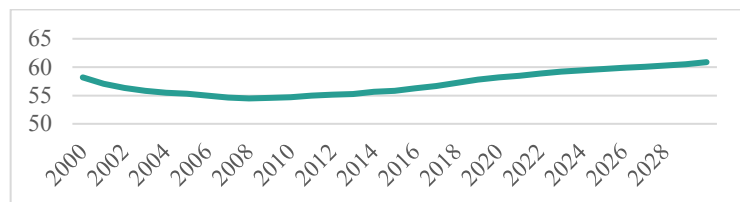
I Stockholm finns ca 7 000 personer över 65 år som är första generationens sverigefinnar varav 1 700 är över 80 år. Om tillgång och efterfrågan är densamma som idag, det vill säga ökar i takt med antaganden i stadens omsorgsprognos, kan behovet av vård- och omsorgsboende med finsk inriktning behöva öka till 120 platser fram till 2040.

Stadens arbete med att stärka de nationella minoriteternas rättigheter är ett viktigt utvecklingsområde. Det innefattar att i samråd med samtliga minoriteter se över hur äldreomsorg kan utformas och bedrivas i enlighet minoritetslagstiftningen.¹⁵

Ekonomiska konsekvenser

Den positiva utvecklingen med en åldrande befolkning kommer sannolikt att bestå och den så kallade försörjningskvoten – kommer att minska under de kommande åren. Huvudorsaken är att det blir fler äldre i takt med att vi lever längre.

Figur 6. Prognos över försörjningskvoten¹⁶ år 2000 till 2028

Prognosen över försörjningskvoten är en utmaning som staden behöver förhålla sig till. Att Stockholm de senaste decennierna har en stark ekonomisk tillväxt och en hög sysselsättningsgrad behöver också vägas in. Stadens fortsatta arbete med att stockholmarna rustas med möjligheter att ha lika tillgång till arbetsmarknaden och näringslivsfrämjande arbetssätt har betydelse för stadens möjlighet att fortsatt vara en tillväxtmotor för Stockholmarna och för hela landet, och därmed också möjlighet att stå rustad för de demografiska förändringarna.¹⁷

¹⁵ Se *Stockholms stads riktlinjer för arbetet med nationella minoriteters rättigheter*.

¹⁶ Den demografiska försörjningskvoten beräknas som summan av antal personer 0-19 år och antal personer 65 år och äldre dividerat med antal personer 20-64 år och därefter multiplicerat med 100. Idag har Sverige en nivå på försörjningskvoten på drygt 76, det innebär att på 100 personer i de mest förvärvsaktiva åldrarna 20-64 år finns det 76 personer som är yngre eller äldre. Ju högre tal detta mått visar (kvot) desto tyngre är försörjningsbördan för de som befinner sig i åldersgruppen 20-64 år.

¹⁷ Se *Stockholms stads Näringslivspolitik 2020–2024*.

4. Fem utvecklingsområden

Handlingsplan för äldrevänlig stad omfattar fem utvecklingsområden som stadens nämnder och bolagsstyrelser ska arbeta med för att nå måluppfyllelse. Samtliga områden tar sikte på målen i stadens budget och vad som krävs för att förverkliga dem. Varje område inleds med en ingress som beskriver de önskade effekterna för stadens utvecklingsarbete.

1. Delaktighet och inflytande

Stockholms stad bedriver ett aktivt arbete som främjar delaktighet och inflytande. Äldre är delaktiga och har inflytande i hur utvecklingsarbetet stärks och utvecklas.

Baslinjemätning

Baslinjemätningen visar att var femte person är aktiv politiskt eller i en intresseorganisation. Det framförs förslag om att äldre i större utsträckning behöver ges möjlighet att delta i samhället och politiska processerna, till exempel när det kommer till stadsplanering. Det framförs också att synpunkterna från kommunstyrelsens och stadsdelsnämndernas pensionärsråd behöver beaktas i större utsträckning.

Äldres synpunkter ska vägleda utvecklingsarbetet

Det finns många frågor som kontinuerligt behöver utvecklas i samverkan med äldre. I staden finns det flera sammanhang för att låta äldres synpunkter och erfarenheter ha betydelse för stadens arbete med att stärka och utveckla möjligheten att vara en äldrevänlig stad.

Kommunstyrelsens pensionärsråd och funktionshindersråd, likaså stadsdelsnämndernas pensionärsråd och funktionshindersråd samt facknämndernas funktionshindersråd är redan etablerade fora. De ska ha en roll i uppföljningen av hur utvecklingsarbetet i enlighet med denna handlingsplan fortskrider. Råden ska involveras i nämndernas och bolagsstyrelsernas utvecklingsarbete genom exempelvis tematiska dialoger som kan kopplas till genomförandet av handlingsplanen. En sådan dialog kan med fördel knyta an till det lokala utvecklingsarbete som varje stadsdelsnämndsområde bedriver. Att kontinuerligt involvera råden i genomförandet av handlingsplanen stärker stadens möjligheter att identifiera relevanta och träffsäkra åtgärder som bidrar till en äldrevänlig stad.

Pensionärsråden är således värdefulla kanaler, men det utesluter inte att andra former för delaktighet och inflytande kan behöva tillämpas

för att fånga den mångfald av åsikter som äldre kan ha i vad som ska utmärka utvecklingsarbetet i staden.

Trygghetsvandringar är en typ av medborgardialog som arrangeras gemensamt av stadsdelsnämnderna och polisen. Invånare är då välkomna att följa med och sådana vandringar kan med fördel genomföras med målgruppen äldre. Dessa vandringar kan inkludera tillgänglighetsperspektivet som har en naturlig koppling till frågor om trygghet och säkerhet. Trygghetsvandringarna ger information, men fångar också upp lokalsamhällets synpunkter på vad som upplevs som otryggt och vad som kan göras för att förbättra upplevelsen och miljön.

I arbetet med implementeringen av denna handlingsplan är kunskapsförsörjningen en viktig del. I takt med att arbetet utvecklas behöver pensionärsrådets organisering ses över för att samverkan ska fungera på ett ändamålsenligt sätt.

- Nämnder och bolagsstyrelser ska utveckla ett arbete som säkerställer att äldres kunskaper och erfarenheter vägleder utvecklingsarbetet.
- Stadsledningskontoret ska utvärdera rådets arbete och organisering i syfte att stärka delaktigheten och inflytandet.

2. Samverkan och partnerskap

Stadens arbete med äldrevänlig stad utmärks av både intern och extern samverkan samt partnerskap.

De utvecklingsområden som identifieras i denna handlingsplan är möjliga att nå framgång i, om utvecklingsarbetet utmärks av samverkan och partnerskap.

Arbetet för äldrevänlig stad ska utmärkas av utbyte av erfarenhet och expertis mellan traditionellt sett ”hårda” respektive ”mjuka” frågor. Det ökar förutsättningarna för att synergi- och hävstångseffekter kan uppstå och att de åtgärder som ger störst samlad effekt prioriteras. Att använda sig av innovationer är också angeläget.

Staden behöver samverka med externa aktörer som exempelvis akademien, privata utförare, näringslivet och i synnerhet med privata byggaktörer för att hitta nya och innovativa lösningar. Lika

angeläget är att staden är en aktiv part i de internationella sammanhang som WHO:s nätverk för äldrevänliga städer erbjuder samt Nordiska ministerrådets nätverk, som består av städer i Norden.

- Nämnders och bolagsstyrelsers arbete för äldrevänlig stad ska präglas av intern och extern samverkan och partnerskap.

3. Social inkludering

Stockholms stad arbetar aktivt med att främja social gemenskap och inkludering med fokus på allas lika möjligheter. Ett hälsosamt och värdigt åldrande innefattar att staden utvecklar seniorers möjlighet att bibehålla och stärka fysisk, social och psykisk hälsa. Stadens arbete ska bidra till att seniorer har goda förutsättningar att åtnjuta ett självständigt liv med god livskvalitet.

Baslinjemätningen

Baslinjemätningen visar att tre av fyra äldre träffar anhöriga och vänner minst en gång i veckan, något som är lika vanligt bland de allra äldsta. Nio av tio menar att de har möjlighet att träffa de människor de vill och delta i de aktiviteter de önskar samt att det i Stockholm finns ett stort utbud av aktiviteter och möjligheter att delta i aktiviteter. Samtidigt svarar en stor andel att de besväras av ensamhet och var femte önskar hjälp mot ofrivillig ensamhet.

Äldre uppger att mötesplatser i Stockholms stad fyller en viktig funktion för stadens möjligheter att vara en äldrevänlig stad. Mötesplatser som bibliotek, gym och idrottsanläggning, simhallar, gemenskapslokaler och träffpunkter konstateras vara betydelsefulla för äldres möjligheter att upprätthålla sociala relationer och hälsosamt åldrande. De bidrar till möjligheten att vara aktiv och engagerad på egna villkor.

Utveckla förutsättningarna att delta i aktiviteter

Simhallar i Stockholms stad erbjuder möjlighet till sociala aktiviteter, det kan handla om att simma, träna på gym och i grupp träna styrka, kondition och balans. Det är väl belagt att fysisk aktivitet ökar styrka, syreupptagningsförmåga, rörlighet och balans hos äldre. I staden finns också möjlighet att vara fysiskt aktiv under vintern utomhus genom att det på flera platser finns möjlighet att åka skridskor, åka skidor på plogade skidspår, promenera längs med plogade promenadstråk och delta i ute gym.

Stadens egna verksamheter är en viktig bas för det breda deltagandet i kulturen med museer, kulturskola, fritidsverksamhet

och bibliotek i alla stadsdelar. Ett mångsidigt kulturutbud skapas emellertid av många fler och vissa, men inte alla dessa, har ekonomiskt stöd från staden. De statliga institutionerna tillför Stockholm många av landets spetsinstitutioner inom kultur och flera erbjuder reducerade avgifter för pensioner. Civilsamhällets organisationer erbjuder mötesplatser där stockholmarna kan utveckla sitt eget skapande, bredda sitt kunnande och visa sitt samhällsengagemang. Den privata kultursektorn i sin tur står för en mängd arenor, fysiska så väl som i ökad utsträckning digitala. Stadens samarbete med alla dessa kulturlivets aktörer är avgörande för att optimera tillgången till och kvaliteten på Stockholms kulturutbud för och/eller med äldre. Lika angeläget är samverkan med näringsliv. Kulturnämndens budgetuppdrag att under 2021 utreda möjligheten för en permanent kulturpremie, i likhet med kulanpremien, riktad till äldre, bidrar till att stärka möjligheten att vara en äldrevänlig stad.

- Stadsdelsnämnderna ska samverka med idrottsnämnden, kulturnämnden och socialnämnden för att identifiera hur de aktiviteter som staden erbjuder är relevanta för äldre med varierande behov och förutsättningar. Samverkan med bostadsbolagen och Micasa för att identifiera lämpliga lokaler gynnar möjligheten att träffpunkter utvecklas.
- Stadsdelsnämnderna ska tillsammans med berörda nämnder utifrån lokala analyser erbjuda aktiviteter som bidrar till ett jämställt deltagande som lockar såväl kvinnor som män

Ofrivillig ensamhet och social isolering ska aktivt motverkas

Det är väl belagt att möjligheten att kunna vara delaktig i olika sociala sammanhang tillsammans med andra påverkar människors hälsa och välbefinnande.¹⁸ Brist på sociala relationer och ofrivillig ensamhet är en hälsorisk och enligt WHO kan det jämföras med den ohälsa som kan kopplas till rökning och fetma.¹⁹

Stadsdelsnämndernas uppsökande och förebyggande verksamhet gentemot äldre har stor betydelse för möjligheten att bryta ofrivillig isolering, bland annat genom att informera om vilket stöd kommunen kan erbjuda. Öppna mötesplatser i form av seniorträffar och aktivitetscenter har viktig roll där äldres resurser, erfarenheter och kunskaper kan tas tillvara. Utbud och öppettider bör utformas i

¹⁸ MacInnes, H (2015) Sociala nätverk och nätverksskapande; IFA (2019) *Human Rights of Older Persons and Agenda 2030*.

¹⁹ WHO (2018) Ageing and health; se webbsida, <https://www.who.int/news-room/fact-sheets/detail/ageing-and-health>

dialog med målgruppen. Digitala lösningar och forum kan vara ett viktigt komplement till de fysiska verksamheterna.

Stadsdelsnämnderna ska i utvecklingsarbetet med att motverka isolering och ofrivillig ensamhet beakta möjligheten att erbjuda äldre att medverka som volontärer.

- Äldrenämnden ska samverka med idrottsnämnden, kulturnämnden och stadsdelsnämnderna för att äldre ska kunna bibehålla sina intressen och finna nya sammanhang när de gamla intressena inte är möjliga. Arbetet ska ske i samverkan med civila samhället och andra relevanta aktörer.
- Samtliga berörda nämnder ska arbeta för att nå en större andel äldre och på så sätt minska risk för ofrivillig ensamhet och social isolering

Psykisk ohälsa ska aktivt motverkas

Att åldras medför både sociala och hälsomässiga förändringar och den psykiska hälsan kan därtill påverkas av förändringar i funktionsförmåga, förlust av anhöriga och vänner och ett minskat socialt nätverk. Folkhälsomyndigheten menar att många av riskfaktorerna för depression och ångest är påverkbara. Social gemenskap och stöd, fysisk aktivitet, goda matvanor och en meningsfull vardag är viktiga faktorer för ett hälsosamt åldrande och kan förebygga psykisk ohälsa.

Grupper som löper större risk att drabbas av psykisk ohälsa är äldre kvinnor, ensamboende och ogifta äldre, äldre med låg socioekonomisk position, äldre som bor i särskilt boende, äldre som är mer socialt isolerade och äldre med fysisk ohälsa och funktionsnedsättningar. Socialstyrelsens menar att det finns starka samband mellan depression, social isolering och ökad risk för suicid.²⁰

Staden behöver fortsätta samverka med andra aktörer, exempelvis civilsamhället och vårdcentraler, för att nå ut till och erbjuda stöd till äldre personer som har eller som riskerar att utveckla psykisk ohälsa.

- Äldrenämnden ska i samverkan med idrottsnämnden, socialnämnden och stadsdelsnämnderna identifiera vilka förebyggande insatser som bidrar till att motverka psykisk

ohälsa hos äldre samt vilka insatser som bidrar till att nå ut till och stödja äldre med psykisk ohälsa.

Öka digitala kompetensen och delaktigheten

Att arbeta med att motverka det digitala utanförskapet är ett utvecklingsområde som seniorer lyfter fram som betydelsefull för möjligheten att vara en äldrevänlig stad. Att vara aktiv på internet kan bidra till att distrahera ofrivillig ensamhet och digital kommunikationsteknologi sägs ha en positiv inverkan mot depression och bidrar till välbefinnande och livskvalitet. Det kan vara särskilt fördelaktigt för de seniorer som är mindre mobila att kunna sköta sin ekonomi, få tillgång till underhållning, sociala relationer och nödvändig samhällsinformation.

I utvecklingsarbetet är det angeläget att beakta att det finns påtagliga skillnader inom gruppen äldre. I åldersgruppen 66-75 år använder närmare 90 procent internet dagligen, men i åldersgruppen äldre är det ungefär 40 procent som använder internet sällan eller aldrig.²¹

- Äldrenämnden ska i samverkan med stadsdelsnämnderna se över vilka insatser som bidrar till att öka den digitala kompetensen och delaktigheten för äldre. Samverkan med bostadsbolagen och Micasa för att identifiera lämpliga lokaler, gynnar möjligheten att utveckla den typen av aktiviteter.

Utveckla träffpunkter för personer med funktionsnedsättning

Tillgång till meningsfulla aktiviteter och träffpunkter för personer med funktionsnedsättning är ett viktigt utvecklingsområde. Det kan påverka deras möjligheter till social delaktighet samt möjligheten att upprätthålla sociala nätverk och knyta nya kontakter. Många av de personer som arbetat inom daglig verksamhet enligt LSS eller sysselsättning erfar efter att insatsen avslutas eller går i pension, en vardag där de tillbringar en ofrivillig och stor del av sin tid enbart på gruppboendet eller i ordinärt boende.

- Äldrenämnden ska i samverkan med idrottsnämnden, socialnämnden och stadsdelsnämnderna identifiera hur meningsfulla aktiviteter och träffpunkter för personer med funktionsnedsättning kan utformas. Samverkan med bostadsbolagen och Micasa för att identifiera lämpliga lokaler, gynnar möjligheten att utveckla träffpunkter.

Utveckla arbetssätt för att tillgodose äldres behov av stöd och behandling vid missbruk

Sedan början av 2000-talet har andelen äldre som vårdats för en diagnos som kan relateras till hög alkoholkonsumtion ökat och antal äldre med dödlighet i sjukdomar relaterade till alkohol samt självmord ökar. I alla andra åldersgrupper minskar de alkoholrelaterade dödsfallen, men den nedgången syns inte i åldrarna 65–79 år.

Symtomen kan vara svåra att identifiera och kan missuppfattas som åldersrelaterade. Äldres sociala isolering och bundenhet till hemmet kan öka riskfylld konsumtion av alkohol och har en stark påverkan på frågor om delaktighet och välbefinnande. Hög ålder, låg kroppsvikt, begränsad matlust och medicinering tillsammans med alkohol kan få destruktiva konsekvenser. När alkoholkonsumtionen övergår till ett skadligt bruk/missbruk kan de negativa konsekvenserna bli omfattande. Övergången från bruk till ett missbruk kan därutöver sammanfalla med kroppens reaktioner i samband med åldrandet.

- Socialnämnden ska i samverkan med äldrenämnden och stadsdelsnämnderna utveckla arbetssätt som tillgodoser äldres behov av stöd och behandling vid missbruk.

Våld ska aktivt motverkas

Stockholms stads *Program mot våld i nära relationer, hedersrelaterat våld och förtryck, prostitution, människohandel för sexuella tjänster samt sexuellt våld oberoende relationer 2021-2025* understryker att våld kan ta sig olika uttryck och skilja sig åt beroende av bland annat kön och ålder.

Hög ålder medför ofta ett ökat beroende av omgivningen för att klara vardagslivet. Våldsutsatta äldre kvinnor kan befinna sig i en särskilt utsatt situation, enligt Nationellt centrum för kvinnofrid. De kan till exempel i större utsträckning än yngre kvinnor ha socialiserat sig till att se våld från en partner, som något man inte bör tala med utomstående om. Våldet kan komma till uttryck genom försummelse, ekonomiskt utnyttjande, fysiskt, psykiskt eller sexuellt våld. Förövaren kan vara partner eller barn.

Det finns forskning som visar att äldre våldsutsatta personer ofta är mer motvilliga än andra åldersgrupper till att söka hjälp genom kontakt med exempelvis socialtjänsten. Det finns ett stigma kring att vara i kontakt med myndigheten, liksom att se sig själv som våldsutsatt. Ofta har äldre levt i en våldsamt relation under lång tid innan det uppmärksammas av en utomstående. Att lämna partnern vid en hög ålder kan därutöver innebära social utsatthet i relationen till familj och vänner eller ekonomisk utsatthet. Utsattheten och

förutsättningarna att söka hjälp för att bryta upp kan också påverkas ohälsa och funktionsnedsättning.

Det är angeläget att stadens verksamheter är observanta på förekomst av våldsutsatthet. För att kunna erbjuda relevant stöd och insatser är det också angeläget att stadens verksamheter är uppmärksamma på att äldre personer både kan vara utsatta för våld och utsätta andra för våld. Verksamheterna behöver även ta del av och utveckla kunskapen om våldsförebyggande åtgärder. Relationsvårdscentrum utgör ett bra stöd för kompetensförsörjning.

- Nämnder och bolagsstyrelser arbetar aktivt för att upptäcka förekomst av våld samt tar del av kunskap om våldsförebyggande åtgärder.

4. Bostäder och stadsmiljö

Stockholms stad arbetar aktivt med att bostäder och stadsmiljön kännetecknas av tillgänglighet, trygghet och egna val. Närhet och att det är gångavstånd till kommunikation, affärer och andra viktiga samhällsfunktioner är också viktigt. I staden finns det mötesplatser för vila och aktivitet i närområdet, och platser där människor i olika åldrar och med olika funktionsförmåga kan samlas och vara aktiva via en gemensamhetslokal eller ett aktivitetscentrum i nära anslutning till boendet.

Baslinjemätningen

Baslinjemätningen visar att en övervägande majoritet av de svarande känner sig trygga i sitt boende. Bostaden uppges fungera bra utifrån de behov man har och man föredrar att så länge som möjligt bo kvar i sitt boende. En majoritet av de svarande ger också positiva omdömen om både stadsdelsnämndsområdet de bor i och staden som helhet. Även om det finns skillnader mellan stadsdelsnämndsområden, mellan män och kvinnor och svarande i olika åldrar, är det påtagligt att omdömena överlag är positiva. Frågor om upplevd otrygghet kopplas främst till närområdet; en tredjedel av de svarande uppger att de avstår från att gå ut på kvällen på grund av oro för att utsättas för brott.

Den bilden styrks även av stadens egna trygghetsmätning som 2020 för första gången undersöker otrygghet och utsatthet för brott bland personer 80 år och äldre. Mätningen visar att äldre och framförallt äldre kvinnor uttrycker oro för att bli utsatt för våld, och undviker att gå ut på kvällarna, trots att tillgänglig statistik visar att

sannolikheten för äldre att bli utsatt för våldshändelser är förhållandevis låg jämfört med andra grupper.

I sammanhanget är det angeläget att lyfta fram forskning som visar att upplevelsen av den egna sårbarheten har en påfallande stark koppling till oron för brott. I ett sådant perspektiv framstår oron som mycket relevant och angelägen att ta fasta på, då oron ger en bild av hur stora konsekvenserna skulle bli om de utsätts för brott. Därutöver är oron viktig att ta fasta på då den kan begränsa levnadsvillkoren och därmed sämre livskvalitet. Det finns resultat som tyder på att rädsla för brott i synnerhet hos äldre, har en stark korrelation med försämrad hälsa.²²

I baslinjemätningen ställs frågor om tillgänglighet och hälften av de svarande uppger att de behöver gå i trappor eller ta trappsteg för att komma ut. Var fjärde tillfrågad uppger att de står i bostadskö. Fem procent uppger att de har sökt plats på servicehus eller vård- och omsorgsboende. Flera kommentarer rör möjligheten att flytta och att äldre personer med låg pension har begränsade möjligheter att flytta.

Flera kommentarer rör frågor om utbudet och tillgången till lämpliga bostäder för äldre. Flera efterfrågar därutöver bättre information om olika boendeformer och typer av äldreboenden som finns i staden. Därutöver påtalas vikten av att äldre bör vara delaktiga i planeringen av bostäder samt att stadsplaneringen behöver beakta att det ska vara lätt att från bostaden ta sig till service och olika typer av aktiviteter.

Stadsutveckling

Funktionshinderperspektivet och principen om universell utformning är viktiga utgångspunkter när staden utformar, lokaliserar, planerar och renoverar bostäder och boendemiljöer.

Översiktsplanen med dess fyra mål ger en riktning för stadsutvecklingen med sikte mot år 2040. Det ena målet är en växande stad. Det förutsätter en hög byggtakt av bostäder och samhällsfunktioner och att det är möjligt att flytta när man behöver. Det innebär att äldre ska ha möjlighet att kunna bo kvar, men även kunna flytta till boenden som är mer ändamålsenliga och funktionsdugliga. Det andra målet är en sammanhängande stad och handlar om att det ska vara naturligt att röra sig mellan olika stadsdelar och besöka nya platser. Stadens många stadsmiljöer ska

vara tillgängliga för alla invånare, och detta inkluderar äldre som är en prioriterade målgrupp. Det tredje målet är en god offentlig miljö som fokuserar på att Stockholm ska ha en mångfald av stadsdelar med levande centrum och att det ska finnas god tillgång till stadskvaliteter och välgestaltade och trygga offentliga miljöer. Det fjärde målet är en klimatsmart och tålig stad, och innebär att Stockholm ska vara en stad där mark används effektivt och där det är enkelt att röra sig genom staden på ett enkelt och hållbart sätt. De frågor som baslinjemätningen pekar ut som viktiga för äldre, återspeglas därför till stor del i stadens översiktsplan och utgör utgångspunkten för all fysisk planering.

Tillgänglighet i boendet

De flesta av stadens cirka 146 000 äldre personer bor i ordinärt boende och det finns en stor grupp äldre som bor i otillgängliga fastigheter. Enligt Boverket kan mer än hälften av Stockholms bostadsbestånd ha en bristfällig tillgänglighet. En tillgänglig och anpassad bostad ökar äldres möjligheter till ett självständigt liv och kan även leda till att behovet av äldreomsorg senareläggs. Möjligheten till kvarboende är mot denna bakgrund ett viktigt utvecklingsområde som påverkar seniorers möjlighet att leva ett självständigt liv och därför är stadens arbete med bostadsanpassning av stor vikt. Boendet påverkar såväl trygghet som välmående och en otillgänglig bostad kan i sig leda till ensamhet och oro.

Varje år ansöker flertalet äldre personer om särskilt boende med hänvisning till att man bor i en otillgänglig bostad. I huvudsak beror det på att det är svårt att ta sig ut och in i fastigheten, att bostaden är trång och svår att ta sig runt i, höga trösklar in till badrummet eller att det föreligger trappor mellan port och hiss. Även önskemål om att ha nära till samvaro och måltider med andra anges som skäl.

Det som också kan utlösa behovet av flytt kan sammanfalla med att det skett en fallolycka. Behovet kan då plötsligt bli "akut" för att kunna komma in och ut ur bostaden eller att kunna röra sig i bostaden. Fallolyckor är vanliga bland äldre personer och kan orsaka skador, förlorad självständighet, försämrad livskvalitet och dödsfall. En majoritet av de fallolyckor som drabbar äldre sker i boendemiljön och sker på grund av att personer snubblar, snavar eller tappar balansen.

Det är också angeläget med en fortsatt utveckling av seniorbostäder, för att skjuta upp behovet av servicehus eller vård- och omsorgsboenden. Exploateringsnämnden har mot denna bakgrund

budgetuppdrag att under perioden 2021- 2023 årligen markanvisa 300 seniorbostäder upplåtna med hyresrätt. Seniorbostäderna ska ha tillgång till gemensamhetsutrymmen eller aktivitetscenter i nära anslutning till boendet. De ska vara en mötesplats för social gemenskap, erbjuda möjlighet till gemensamma måltider och fysisk aktivitet.

- Äldrenämnden ska i samverkan med stadsbyggnadsnämnden, bostadsbolagen, Micasa, stadsdelsnämnderna och idrottsnämnden vidta insatser som förebygger fallolyckor genom information och kunskap om vilka åtgärder som kan vidtas för att undanröja risker i boendemiljön, samt hur kost och träning kan bidra till att upprätthålla muskulatur och balans.
- Stadsbyggnadsnämnden ska i samverkan med stadsdelsnämnderna vidta riktade kommunikationsinsatser till seniorer om möjligheten till bostadsanpassning.

Att kunna flytta eller byta till en tillgänglig bostad

Behovet av bostäder för äldre, såväl biståndsbedömda som icke-biståndsbedömda bostäder kommer, enligt *Riktlinjer för bostadsförsörjning 2021-2024*, att tillta i takt med att andelen äldre ökar i staden. Fler bostäder för äldre i nyproduktion skapar förutsättningar till mer effektiva flyttkedjor och ett bättre nyttjande av det befintliga bostadsbeståndet.

Av riktlinjerna framgår att Stockholms stad behöver utreda hur fler stora bostäder kan tillkomma genom nyproduktion samt hur stora bostäder i det befintliga beståndet i större utsträckning kan komma ofrivilligt trångbodda till del. En sådan studie ska undersöka de incitament och åtgärder för att fler äldre ska flytta för att därigenom tillgängliggöra befintliga större bostäder.

Det är mot därutöver angeläget att stadens bostadsbolag och Micasa fortsätter att arbeta för ökad rörlighet på bostadsmarknaden generellt, och i det egna beståndet i synnerhet. Dels för att nyttja beståndet på bästa sätt, dels för att medvetengöra hyresgäster om möjligheterna att byta boende utifrån behov som bättre tillgänglighet, mindre eller större yta etc. Det handlar bland annat om att ta fram ett erbjudande om att flytta till nyproduktion samt att kunna söka en tillgänglig bostad på bostadsförmedlingen. I sammanhanget är det viktigt att beakta att resurssvaga grupper, och att hyrorna i nyproducerade lägenheter oftast är högre än i befintliga.

- Bostadsbolagen ska tillsammans bostadsförmedlingen samverka för att genomföra informationsinsatser som ökar antalet aktiva i den interna bytesköen och rörligheten på bostadsmarknaden.

Bostäder med rimlig hyra

Det är angeläget att utreda hur fler aktörer kan stimuleras till att bygga fler ändamålsenliga bostäder för äldre, i enlighet med vad som konstateras i *Riktlinjer för bostadsförsörjning 2021-2024*. Många hushåll bestående av äldre har låga inkomster och det är mot denna bakgrund angeläget att det tillkommer fler nyproducerade bostäder för äldre med rimlig hyra. Budgetuppdraget till exploateringsnämnden om att markanvisa 400 bostäder årligen i syfte att nå minskade boendekostnader, bidrar till måluppfyllelse om bostäder med rimlig hyra. Likaså budgetuppdraget till bostadsbolagen om att minst 50 procent av nyproducerade bostäder ska vara stockholmshus.

- Stadsbyggnadsnämnden och exploateringsnämnden ska samverka i kunskapsuppbyggnaden om hur fler aktörer kan stimuleras till att bygga fler ändamålsenliga bostäder för äldre och i dialog med byggaktörer undersöka hur tillkomst av bostäder kan öka.

Hemlöshet

Hemlöshet förekommer i alla åldersgrupper. I en rapport som äldrenämnden och socialnämnden tog fram 2016 återges vad forskningen visar som förklaring till varför hemlöshet bland äldre kan uppstå. *Fattigdom i kombination med social isolering*. Avsaknaden av barn, släktingar och vänner. Social isolering kan vara en följd av psykisk ohälsa, skilsmässa, partners dödsfall, långvarig arbetslöshet, alkoholproblem, vräkning med mera. *Strukturella faktorer*. Brist på bostäder, höga bostadskostnader med mera. *Bristande individuellt eller samhälleligt skyddsnät* när man drabbas av ekonomiska problem som man inte på egen hand kan lösa.²³

Äldre personer som befinner sig i eller riskerar att hamna i akut hemlöshet ska inte placeras på akutboende, utan ska i möjligaste mån erbjudas mer långsiktiga boendelösningar. Stadens verksamheter behöver också bli bättre på att uppmärksamma äldre

²³ Stockholms stad (2016) *Äldre personer med eller utan missbruk som lever i hemlöshet eller som riskerar att bli hemlösa*

personer som riskerar att bli avhysta från sin bostad. Det kan handla om till exempel en begynnande demens, som gör att personen kan missa att betala räkningar eller inte längre kan sköta sin bostad. Arbetsätt som gynnar stadens möjlighet att förebygga att äldre blir avhysta är samverkan mellan flera förvaltningar gällande handläggningen av frågor som rör äldreomsorg och individ- och familjeomsorg och funktionsnedsättning.

Boenden behöver utvecklas för äldre personer som av olika skäl inte klarar ett ordinärt boende, men som inte heller är i behov av särskilt boende/profilboende med omsorg dygnet runt. Micasa förmedlar 25 lägenheter per år till Stiftelsen hotellhem i Stockholm. På så sätt ökar förutsättningarna för att motverka hemlöshet och i synnerhet för äldre personer som har en kombination av socialpsykiatrisk problematik och/eller missbruk. Såväl genomgångsbostäder som permanent boende behöver tillskapas för målgruppen.

- Socialnämnden och äldrenämnden ska i samverkan med bostadsbolagen och Micasa arbeta för att motverka hemlöshet.

Ökad trygghet och säkerhet

Att Stockholm är och upplevs som en trygg och säker stad är ett angeläget utvecklingsarbete. Stadens kommande Trygghetsprogram ger en tydlig riktning för utvecklingsarbetet. Den tydliggör att staden ska utmärkas av att vara en ren, attraktiv och trygg stadsmiljö, erbjuda sociala insatser och andra riktade brottsförebyggande och trygghetsskapande åtgärder där behov finns. Belysning ska utökas i områden där otrygghet på kvällstid minskar människors frihet. Genom investeringar i stadsmiljön, såsom på promenadvägar, belysning, växtlighet, placering av parkbänkar eller gångstråk, ska otryggheten minska.

Utvecklingsarbetet behöver utgå från det förhållandet att äldre dessvärre är en olycksdrabbad grupp i trafiken. Många äldre är medvetna om den ökade olycksrisken och det påverkar benägenheten att gå ut. Det påverkar i sin tur både den sociala och fysiska rörligheten samt välbefinnandet.

Den absolut vanligaste fallorsaken utomhus för äldre är halka av något slag. Väderförhållanden, som antalet dagar med frysgrader, förekomst och mängd snö under vintern, påverkar antalet personer som ramlar och skadar sig. Orsaken till halka innefattar dock inte bara halka pga snö och is, utan förekommer även i samband med

vatten eller löv. Även om fallolyckorna är kraftigt säsongsbetonade, sker de året runt, även under månader utan vinterklimat. Dessa året-runt-olyckor kan bero på alltifrån ojämnt underlag, sviktande hälsa till dåligt underhåll eller bristande uppmärksamhet.

Nästan 70 procent av invånare som är äldre och som skadats i stockholmstrafiken under perioden 2010–2019 skadades i en fallolycka. Fallolyckan är därigenom den vanligaste olyckskategorin för åldersgruppen. Trots att äldre bara utgör 15 procent av Stockholms invånartal står de således för 42 procent av alla dödsolyckor de senaste tio åren.

Det finns många åtgärder som tillsammans minskar risken för att äldre skadar sig i en fallolycka. Drift och underhåll av gångtytor är viktig att säkerställa, men också att trafikmiljön från början understödjer möjligheten till bra drift och underhåll. Förebyggande aspekter som den egna utrustningen och den fysiska förmågan kan förbättras genom bland annat information och möjliggörandet av fysisk aktivitet bland äldre.

- Trafiknämnden ska i samverkan med stadsbyggnadsnämnden, äldrenämnden, idrottsnämnden och stadsdelsnämnderna arbeta med förebyggande åtgärder för att motverka fallolyckor.

Klimatsmart och tålig stad

Gröna miljöer är viktiga för att skapa en bra stad för äldre. Stadsplaneringen utgår här från översiktsplanens fjärde stadsbyggnads mål: En klimatsmart och tålig stad. Översiktsplanen beskriver att fler värmeböljor kommer att öka risken för hälsoproblem, särskilt hos den äldre befolkningen, samt att nya stadsdelar därför behöver byggas på ett klimatsäkert sätt och att befintliga stadsmiljöer klimatanpassas. Konkret kan det handla om att skapa möjligheter att finna skugga och skydd för regn, och att göra dessa platser tillgängliga för äldre.

Stadens kommande handlingsplan för klimatanpassning är ett viktigt underlag för nämndernas och bolagsstyrelsernas arbete för äldrevänlig stad.

Främja möjligheten till mobilitet

En viktig aspekt för att öka äldre människors hälsa och välbefinnande är att främja deras mobilitet och rörlighet och förmåga att aktivt kunna delta i samhällslivet. Äldres upplevelse av mobilitet påverkas av var man geografiskt bor (centralt eller perifert/glest), de sociala resurserna i form av en partner, körkortsinnehav och tillgång till kollektivtrafik.

Bil är fortfarande det dominerande transportsättet även hos äldre och en ökad bilanvändning hos äldre kopplas till att allt fler äldre kvinnor har körkort och kör bil. I flera studier talar man också om en äldre generation som levt större delen av sitt liv med tillgång till en bil och som är mer eller mindre beroende av bilen för sin mobilitet. Samtidigt blir även kollektivtrafik och gång allt viktigare transportsätt med stigande ålder och särskilt när bilkörandet inte längre är en möjlighet. Att staden har en aktiv hållning i frågor som ger goda förutsättningar för kollektivtrafik och andra alternativ till bilen, är därför nödvändigt för ökad mobilitet och självständighet för många äldre.

Vid bostadsetableringar är det angeläget att det är gångavstånd till hållplats, men också med lösningar som kan tillgodogöra behovet av kollektivtrafik i mer perifera lägen. Det är inte bara avståndet till hållplats som blir avgörande för hur resan upplevs, utan även kvaliteten på vägen dit och själva hållplatsens utformning. Värdefulla aspekter för känslan av trygghet är folkliv, belysning och bra siktförhållanden. Andra aspekter är att vägen till hållplatsen är gen, väl utformad med bra beläggning och att drift och underhåll genomförs ändamålsenligt. Sittplats på vägen till och vid hållplats samt hållplatsens utformning är lika viktiga.

Stadsplanering som berör tillgång till service och tillgänglighet till infrastruktur i den fysiska miljön, påverkar således de äldres sociala gemenskap och deltagande i den sociala miljön. Inkluderingen av ett äldre perspektiv i stadsplaneringen har positiva effekter på äldres hälsa samt motverka ensamhet och isolering.

För att öka de äldres möjlighet att bo kvar i samma bostadsområde även vid förändrade behov, krävs att bättre hänsyn tas till lokaliseringen av både boståndsbedömda boenden och seniorboenden när man bygger nya eller utvecklar äldre stadsdelar.

- Exploateringsnämnden och stadsbyggnadsnämnden ska utveckla arbetssätt som involverar äldre i stadsplaneringen och med ledning av universell utformning adressera vilka områden och lägen som är lämpliga för att etablera bostäder för äldre.

5. Kommunikation och information

Staden arbetar aktivt med att information om stadens tjänster är lätt att hitta samt finnas i de miljöer och kanaler där målgruppen vistas. Med tanke på att målgruppen är heterogen används flera metoder och kanaler. Informationen är enkel och tillgänglig. Äldre ska uppleva att det är lätt att kommunicera med stadens verksamheter och att information om stadens verksamheter och aktiviteter är relevant samt väcker nyfikenhet och intresse.

Baslinjemätningen

Sex av tio uppger i baslinjemätningen att de känner till vart de ska vända sig för att ansöka om hjälpinsatser. Flera kommentarer rör svårigheterna att ta del av information och överlag framgår att de svarande har en låg kännedom om vilket stöd och vilka hjälpinsatser man kan ansöka om från kommunen.

Kommunikationsinsatser ska stärkas

I staden arrangeras dagligen ett stort antal aktiviteter riktade mot målgruppen äldre, direkt eller indirekt. Det kan handla om kulturevenemang, naturupplevelser, idrott, dialogcaféer och mötesplatser, föreläsningar, internetcaféer med mera. Detta, tillsammans med det stöd och den service som staden erbjuder för att stödja äldres förutsättningar till ett aktivt och självständigt liv, behöver målgruppen löpande ha god kännedom om. Genom tillgänglig och effektiv kommunikation säkerställer nämnder och bolagsstyrelser att äldre vet vad som erbjuds och arrangeras, och kan välja det som passar ens intressen, behov och förutsättningar.

Att känna till vad som händer och vad som gäller i sitt närområde har flera effekter och är viktiga pusselbitar i upplevelsen att bo och leva i en äldrevänlig stad. Förutom aktiviteter är information om vad som händer i stadsmiljön viktig. Byggprojekt, upprustningar eller rådslag för dialog och information, ökar förutsättningarna för delaktighet.

Med tanke på att målgruppen äldre inte är homogen är det viktigt att genomföra målgruppsanalyser och målgruppsanpassningar. Det ökar förutsättningarna för att stadens kommunikation speglar mångfalden av äldre i både ord och bild.

För att fokusera mer på äldre generellt, kommer en särskild webbplats tas fram; *Senior i Stockholm*, där samlar information, kalendariehändelser med mera. Stadens digitala kommunikation ska följa de lagar och regler som finns på tillgänglighetsområdet. Enligt

Internetstiftelsen är det framför allt personer som är över 80 år som inte nås av digital information och för den målgruppen är det därför angeläget att välja andra kommunikationssätt.

- Stadens nämnder och bolagsstyrelser ska vidta kommunikationsinsatser som bidrar till att äldre har ökade möjligheter att kunna orientera sig i de aktiviteter som staden erbjuder. Det ökar äldres möjligheter att vara delaktiga och ha inflytande i vad som ska utmärka Stockholm som äldrevänlig stad.